

ANTONINA KURTOK

**MEĐUSLAVENSKO LEKSIČKO POSUĐIVANJE:
PUTEVI KA BOSANSKOM JEZIKU**

Kardaš, M., Ljevo-Ovčina, A., *Međuslavensko leksičko posuđivanje: Putevi ka bosanskom jeziku*, Sarajevo: Slavistički komitet, 2026, 244 str.

Knjiga *Međuslavensko leksičko posuđivanje: Putevi ka bosanskom jeziku* Mehmeda Kardaša i Amele Ljevo-Ovčine posvećena je slavenskim posuđenicama u bosanskom jeziku, temi koja se, unatoč svojoj važnosti za razumijevanje bosanskoga leksičkog sustava, dosad nije sustavno obrađivala u tolikoj širini. Na 244 stranice autori okupljaju i analiziraju opsežan leksički materijal, nastojeći pritom povezati pitanje podrijetla pojedinih leksema s problemima njihove leksikografske obrade, jezične uporabe i kulturnoga konteksta u kojem su se pojavili. Knjiga tako izlazi iz okvira tradicionalnoga etimološkog pristupa te se slavenske posuđenice promatraju i kao tragovi povijesnih, društvenih i kulturnih kontakata među slavenskim narodima.

Važnost knjige proizlazi i iz činjenice da problematika slavenskoga leksičkog posuđivanja u bosanskom jeziku nije do kraja istražena. Dosadašnji leksikografski opisi pokazuju različite pristupe određivanju podrijetla pojedinih riječi, a autori upravo takve nedosljednosti uzimaju kao jedno od polazišta svojega istraživanja. Posebnu pozornost posvećuju činjenici da se bosanski rječnici u znatnoj mjeri oslanjaju na leksikografska djela nastala u okviru zajedničke srpskohrvatske/hrvatskosrpske jezične tradicije. Posljedica su toga, kako pokazuju autori, brojna neujednačena rješenja pri označavanju podrijetla i etimologije pojedinih leksema.

U uvodnome se dijelu knjige daje kraći pregled slavenske jezične porodice, nakon čega slijedi teorijski pregled problematike leksičkog posuđivanja i dosadašnjih istraživanja slavenskih posuđenica. Autori pritom preciziraju metodološka polazišta i izvore na kojima se istraživanje temelji. Kao osnovni korpus odabrana su četiri rječnika bosanskoga jezika: *Rječnik bosanskoga jezika* (2010) S. Halilovića i dr., *Rječnik bosanskog jezika* (2007) I. Čedića i dr., višesveščani *Rječnik bosanskog jezika* (2010–2024) Dž. Jahića te *Rječnik stranih riječi bosanskog jezika* (2011) I. Čedića i dr. Analiza je postavljena na nekoliko razina – sinkronijskoj, dijakronijskoj i lingvokulturološkoj – što autorima omogućuje da isti leksički materijal sagledaju iz različitih perspektiva te u različitim vremenskim i funkcionalnim kontekstima. Usporedba rječničkoga korpusa pokazuje da je slavenski leksički sloj bosanskoga jezika znatno opsežniji nego što bi se moglo zaključiti iz pojedinačnih općih rječnika. Među posuđenicama najzastupljeniji su rusizmi, a zatim bohemizmi i staroslavenizmi. Nasuprot tome, posuđenice iz ukrajinskoga, bjeloruskoga, poljskoga, slovenskoga, bugarskoga i makedonskoga jezika pojavljuju se razmjerno rijetko, a neke u pojedinim rječnicima uopće nisu zabilježene. Taj podatak sam po sebi otvara niz pitanja, između ostalog: jesu li razlike posljedica stvarne zastupljenosti pojedinih skupina u bosanskome jeziku ili prije svega različitih leksikografskih kriterija? Studija se u znatnoj mjeri bavi upravo tim drugim problemom. U tom je pogledu osobito zanimljiva usporedba načina na koji četiri analizirana rječnika određuju podrijetlo leksema. Autori pronalaze niz slučajeva u kojima se iste ili etimološki bliske riječi različito označavaju, kao i primjere u kojima je podrijetlo pojedinoga leksema prema njihovu mišljenju određeno bez dovoljno čvrstoga uporišta. Jedan od takvih primjera jest leksem *ràbota/rābota*. Budući da je riječ potvrđena u bosanskim pisanim tekstovima još od srednjega vijeka, autori problematiziraju njezino označavanje kao rusizma. Slična se pitanja otvaraju i pri obradi bohemizama, staroslavenizama te pojedinih jedinica kulturno specifičnoga leksika. Ovdje se pokazuje jedna od glavnih vrijednosti knjige – autori se ne zadovoljavaju popisivanjem razlika među rječnicima, nego ih nastoje objasniti kao posljedicu nedovoljno jasno definiranih kriterija. U pojedinim se slučajevima ista vrsta

etimološkoga odnosa označava različito, dok se kod međusobno usporedivih leksema određena oznaka pojavljuje samo u jednom dijelu građe. Budući da se takve pojave mogu pronaći u više analiziranih rječnika, problem očito nadilazi pojedinačna leksikografska rješenja. Knjiga Kardaša i Ljevo-Ovčine stoga, osim deskriptivne, ima i izrazitu kritičku dimenziju: upućuje na mjesta na kojima bi buduća obrada bosanskoga leksika zahtijevala preciznije i ujednačenije kriterije.

Drugi, veći dio istraživanja usmjeren je na klasifikaciju slavenskih posuđenica. Autori razlikuju općeupotrebni i kulturno specifični leksik, pri čemu upravo potonjoj skupini posvećuju mnogo prostora. Unutar nje izdvajaju historicizme, a posebno sovjetizme, te egzotizme, eponime, egzonime, etnonime i ktetike. Takva podjela omogućuje da se posuđivanje promatra ne samo kao rezultat jezičnog kontakta, nego i kao posljedica različitih oblika kulturnoga kontakta. Riječ koja prelazi iz jednoga jezika u drugi često sa sobom, naime, donosi i naziv za određeni predmet, instituciju, društveni odnos, običaj ili povijesnu pojavu. To se posebno dobro vidi u poglavlju posvećenom historicizmima i sovjetizmima. U skupini historicizama nalaze se nazivi društvenih titula i staleža, političkih organizacija i pokreta, vojnih činova, upravnih tijela, novčanih jedinica, zanimanja i drugih pojava karakterističnih za određena povijesna razdoblja. Sovjetizmi su izdvojeni kao posebna skupina zbog specifičnoga povijesnoga i ideološkog konteksta u kojem su nastajali i širili se. Autori pritom obuhvaćaju različita područja – od politike i državne administracije do gospodarstva, obrazovanja, kulture i svakodnevnoga života. Širok je i raspon egzotizama. Riječ je o leksemima kojima se označavaju specifične realije pojedinih slavenskih naroda i njihovih kultura: jela i pića, biljke i životinje, prijevozna sredstva, političke i administrativne institucije, novčane jedinice, plesovi, igre, glazbeni instrumenti, odjeća, oružje i druge kulturne pojave. Upravo ovaj dio građe dobro pokazuje koliko leksik može biti koristan za proučavanje kulturnih kontakata. Posuđivanje riječi ovdje je povezano s upoznavanjem drugih društvenih sredina, njihovih institucija, predmeta i načina života.

Zanimljivu cjelinu čini i obrada eponima, odnosno leksema koji su nastali apelativizacijom vlastitih imena. Autori ih promatraju i s tvorbenoga i s kulturološkoga aspekta te razlikuju jednostavne i složene, odnosno sintagmatske eponime. Posebno se pritom ističe njihova prisutnost u nazivlju različitih znanstvenih i stručnih područja, medicine, tehnike i društvenoga života. Time se istraživanje ne zadržava samo na leksiku opće uporabe nego obuhvaća i terminološke slojeve u kojima se također mogu pratiti tragovi međuslavenskih kontakata.

Važan dio knjige predstavlja poglavlje *Slavenske posuđenice u diskursu*, u kojemu se pažnja premješta s pitanja podrijetla na pitanje konkretne uporabe posuđenica. Time se analiza dodatno udaljava od shvaćanja posuđivanja kao jednokratnoga procesa preuzimanja riječi. U književnoumjetničkom i medijskom diskursu posuđenice mogu imati ne samo referencijalnu nego i stilsku i ekspresivnu funkciju. U tom je smislu osobito zanimljiva analiza kulturno specifičnoga leksika u prijevodnoj književnosti, području koje je, prema autorima, u dosadašnjim istraživanjima bilo relativno zanemareno. Autori upozoravaju na to da je upravo prijevod jedan od važnih puteva kojima takve riječi dopijevaju u drugi jezik i ondje se mogu postupno udomačiti. Ovaj segment istraživanja posebno je vrijedan jer povezuje leksikološka pitanja s problematikom prevođenja i kulturnoga prijenosa, odnosno pokazuje da se međuslavenski jezični kontakt ne odvija samo neposrednim dodirima govornika različitih jezika nego i posredstvom književnih i drugih tekstova. Slična se dinamika kontekstualizacije posuđenica vidi i u suvremenome medijskom diskursu. Pojedini leksemi, među njima i sovjetizmi, mogu se u novim društvenopolitičkim okolnostima ponovno aktivirati i pritom dobiti drukčije značenjske ili stilske vrijednosti. Na taj način autori pokazuju da slavenski leksički sloj nije zatvoren i dovršen inventar povijesnih posuđenica. Naprotiv, pojedine se riječi u različitim razdobljima vraćaju u uporabu, mijenjaju kontekst i dobivaju nove funkcije.

Knjigu zaokružuje *Rječnik kulturno specifične leksike*, koji je svojevrsna praktična sinteza dijela prethodno provedene analize. Na 27 stranica okupljen je sustavno izdvojen leksički materijal, pa ovaj dio publikacije dobiva

i uporabnu dimenziju te može također poslužiti kao samostalan referentni izvor. Važna je i opsežna bibliografija u okviru koje popis sekundarne literature obuhvaća više od devedeset jedinica, uz brojne rječnike i druge izvore korištene tijekom istraživanja.

Monografija *Međuslavensko leksičko posuđivanje: Putevi ka bosanskom jeziku* donosi, dakle, znatno više od samoga popisa slavenskih posuđenica u bosanskome jeziku. Jedan od njezinih važnijih doprinosa jest sustavno suočavanje različitih leksikografskih rješenja i ukazivanje na probleme koji iz takve usporedbe proizlaze. Vrijednost istraživanja dodatno povećava povezivanje leksikografskoga i etimološkoga pristupa s korpusnim i lingvokulturološkim uvidima te uključivanje različitih tipova diskursa u analizu. Istodobno, opseg obrađene građe pokazuje koliko je područje međuslavenskoga leksičkog posuđivanja još uvijek otvoreno. Pitanja fonetske i morfološke adaptacije, semantičkih promjena, funkcionalne raslojenosti ili stvarne frekvencije pojedinih leksema ostavljaju dovoljno prostora za nastavak istraživanja, što se može smatrati još jednom vrijednošću knjige. Svojom studijom autori dakle ne zatvaraju temu, nego jasno pokazuju njezinu širinu i upućuju na probleme koje će buduća istraživanja tek trebati detaljnije razmotriti.

Knjiga je napisana pregledno i stručno te može biti korisna različitim skupinama čitatelja – od istraživača bosanskoga jezika i slavista do stručnjaka koji se bave leksikologijom, leksikografijom, jezičnim kontaktima, lingvokulturologijom i prevođenjem. Posebno je vrijedna činjenica da autori slavenske posuđenice ne izdvajaju iz širega povijesnog i kulturnog konteksta. Promatrajući ih istodobno kao jezične jedinice i kao svjedočanstva različitih oblika međuslavenskoga kontakta, Kardaš i Ljevo-Ovčina otvaraju prostor za šire razumijevanje procesa oblikovanja bosanskoga leksičkog sustava. Njihova studija stoga predstavlja relevantan prilog bosanskoj leksikologiji i leksikografiji općenito, ali i istraživanju širih odnosa među slavenskim jezicima i kulturama.